

**DE WIL TOT GEDULD
ALS WEG UIT GEWELD**

**Overdenking gehouden
op zondag 18 mei april 2014
bij de Ecclesia Twente, 18 mei 2014**

Bijbellezing: 1. Sam. 24

Inleiding

Het lezen van de Bijbel is een hardnekkige gewoonte, waaraan we stug vasthouden op zondagochtend. Dat is geen geringe opgave, gezien de vele tegenstrijdige gevoelens die ons daarbij kunnen bekruipe en de vele controverses waarmee de Bijbel ons opzadelt.

Een heel populair onderwerp voor heftige discussies is het onderwerp geweld. Is de Bijbel nu een primitief oriëntaals boek, waarbij elke bladzijde is bezaaid met bloedspatten? Hooguit aanvaardbaar als een spannend jongensboek, zoals het dat was voor Jan Wolkers? Of is de Bijbel een pacifistisch handvest over geweldloosheid en vijandsliefde?

Het antwoord op deze vraag kan heel eenvoudig zijn. Zo'n versimpeld antwoord is ook vaak gegeven. Weet je wat, zegt men dan: we knippen de bijbel gewoon in twee stukken. Het oude testament, over die bloeddorstige god met zijn gewetenloze en blindelings gehoorzame handlangers enerzijds en het nieuwe testament, over die vredelievende, geen vlieg kwaad doende lieverd, die zo slecht werd begrepen door zijn omgeving.

Zo simpel ligt het echter niet. Zoals Jezus geen wereldvreemde hippie is, zo zijn de hoofdpersonen in de TeNaCh geen primitievelingen. Het ligt, zoals altijd, genuanceerd. En in die nuance ligt misschien een klein spoortje inzicht. Inzicht in de oorsprong van geweld – en uitzicht op een uitweg uit de kringloop van vijandschap en haat.

Preek

Waarom doen wij mensen wat we doen? Waarom of waardoor gaan we de fout in? Op momenten waarop je je ergert en opwindt over fouten die anderen begaan of waarop je verpletterende wroeging of schaamte voelt over je eigen misstap, is het altijd goed om even een pas op de plaats te maken en deze vragen te stellen. Alleen al door de vraag te stellen waarom of waardoor iemand iets doet en waarom en waardoor *jij* iets doet - schort je je oordelen en je gevoelens van verwijt of zelfverwijt op. Je gunt de ander en jezelf tijd en uitstel. Je geeft jezelf en de ander krediet in de vorm van tijd: de tijd die je nu eenmaal nodig hebt om na te denken. Je kiest voor de reflectie in plaats van de reflex. In die tijd kan woede en zelfverwijt afkoelen.

En in dit respijt ontdek je vaak, dat niemand het echt kwaad bedoelt of met boze opzet handelt. Wel handelen we vaak ondoordacht. We denken niet goed na over wat we doen - uit gemakzucht, uit al te grote doortastendheid, uit ongeduld - of zelfs door al te goede bedoelingen. En hoe complexer een vraagstuk is, hoe groter deze verleiding is. Dat zien we met name bij complexe morele, maatschappelijke en (geo-)politieke vraagstukken.

Dit werd mij onlangs weer eens duidelijk, toen ik het boek *De Congo Codes* las van de voormalige diplomaat en ontwikkelingswerker Dirk-Jan Koch. Deze geeft in dit boek over zijn tijd in de *Democratische Republiek Congo* een ontluisterend beeld van internationale samenwerking. Hij geeft onthutsende voorbeelden van overheden, internationale organisaties en NGO's die – om snel zichtbare resultaten te boeken – vaak overhaast te werk gaan. De problemen blijven daarmee niet alleen onopgelost: ze worden vaak nog sterker. Geld komt terecht in de verkeerde zakken en macht raakt in verkeerde handen.

Koch ziet ook veranderingsprocessen die wel slagen, al zijn ze kleinschaliger en langzamer. Kenmerkend voor dergelijke succesvolle projecten is, dat ze rekening houden met de ingewikkeldheid van de problemen, met alle factoren die in het spel zijn, met de hele culturele en sociale bodemgesteldheid. Het belangrijkste is, dat men in deze projecten de tijd neemt – of liever: de tijd haar werk laat doen – of nog liever: met de tijd samenwerkt in plaats van tegen de klok te vechten.

Door de stroop heen waden van ingewikkelde problemen. De weg van kleine stappen en omwegen durven gaan. Meewerken met de tijd. Compromissen sluiten. Wij houden daar niet van. Dat is, zoals het tegenwoordig heet, niet sexy. We willen immers snel resultaten zien en dan ook resultaten die helder zijn en zichtbaar, tastbaar, meetbaar en eenduidig.

Dit is psychologisch verklaarbaar. Zeker bij politici en andere bestuurders. Als deze iets willen doen aan maatschappelijke, politieke en internationale problemen: dan weten ze dat ze daarop worden afgerekend op korte termijn. Morgen immers staat de pers voor de deur, overmorgen is er een peiling van M. de Hond en de dag daarna zijn er weer verkiezingen. En de kiezer slaat meedogenloos terug als hij geen boter bij de vis krijgt. Al met al is de bestuurder opgejaagd en streeft hij ernaar op de kortst mogelijke termijn resultaten te laten zien.

De druk komt echter niet alleen van buiten. Het is ook een kwestie van zelfbeeld. De bestuurder, de politicus, de actieve burger en de actievoerder: ze willen ook gewoon het goede gevoel hebben dat ze ertoe doen, dat ze doelen bereiken en problemen oplossen. Ze willen de voldoening smaken, daaraan te hebben bijgedragen. Of ze willen gewoon een einde maken aan schrijnend leed, omdat ze dat niet kunnen aanzien. Het goede gevoel en de goede bedoelingen schreeuwen – als een hongerige zuigeling – bij nacht en ontij om bevrediging.

Deze druk van buiten en deze drang van binnen om snel heldere resultaten te boeken: ze leiden ertoe dat we problemen vereenvoudigen, dat we alles wegdenken of ontkennen wat ze ingewikkeld maakt. Vooral bij internationale conflicten is deze verleiding groot. We weten bijvoorbeeld allemaal dat de situatie in Egypte, Syrië of Oekraïne niet eenvoudig in kaart is te brengen. Toch gebeurt het regelmatig dat de omstandigheden zeer schematisch worden voorgesteld, bij voorkeur aan de hand van een indeling in goeden en kwaden. Want als je weet wie de kwaden zijn, weet je ook op welk doel je moet mikken, welke partij je moet kiezen en hoe je de tegenpartij moet raken.

Als we de werkelijkheid versimpelen, kunnen we ook sneller overgaan tot handelen en zo de handelingsdruk van buitenaf en de dadendrang van binnenuit bevredigen. We kunnen scoren, doelstellingen en goede bedoelingen afvinken. Dat de ingewikkelde werkelijkheid zich vervolgens tegen ons keert: dat is hoofdstuk twee. Maar ja: wij hakken liever knopen door - met alle fatale gevolgen van dien - dan dat we ze geduldig ontwarren. Er bestaat ook – zoals Paul Brill dit weekend schrijft in *De Volkskrant* – een idealisme dat niet deugt.

De Bijbel is vaak gehanteerd als een handvest door degenen die snel willen handelen, zowel ter linker als ter rechterzijde. Gaat de Bijbel immers niet over de eeuwige strijd tussen goed en kwaad, tussen de verworpenen der aarde en hun onderdrukkers? Kiest de god van de bijbel, bij monde van Mozes, de Profeten en Jezus, niet ondubbelzinnig partij voor de gekrenkten? Plaatst de Bijbel ons niet voor de keuze tussen leven en dood, tussen recht en krom, tussen de ene ware God en de afgoden?

De keuze waarvoor de Bijbel ons plaatst lijkt inderdaad simpel – althans voor zolang en voor zover het boek gaat over de uittocht uit de slavernij, over het achter je laten van brandende schepen en bruggen, over het sluiten van een verbond met de ene God en over de keuze die daarbij hoort. Dat is ook een keuze voor de een en tegen het ander. Het is ook een keuze voor verzet, tegenstand, ja: vijandschap.

Maar de Bijbel gaat ook over de intocht in een land van melk en honing, over het in bezitnemen en ontginnen van nieuw land, over het opbouwen van een nieuw bestaan, over het ontwikkelen van een samenleving waarin het geven en nemen is, over trekken en duwen, over ploeteren op een weerbarstig terrein en over het bij elkaar houden van een heleboel boelen.

Het eerste, de uittocht en het sluiten van het verbond: dat vraagt heldenmoed, onverzettelijkheid en onverzoenlijkheid, offerbereidheid en doortastendheid. Maar het tweede, het opbouwen van een nieuw bestaan: dat vraagt om iets anders. Dat vraagt om geduld en vertrouwen, tactiek, behoedzaamheid en lenigheid. Na de dadendrang komt nu de volharding. Na de nacht-en-ontij-actie komt noeste arbeid onder de middagzon. Afbreken is hoofdstuk één, de ene steen op de andere leggen is een hoofdstuk apart.

.....

Het is in dit tweede stadium, in (zeg maar) deze opbouwfase, dat de bijbel niet zo'n rechtlijnig en zwart-wit boek is, als wel eens wordt gedacht. Het is de fase waarin zich ook het koningschap van Israel ontwikkelt, met Saul als eerste koning. In deze fase overheerst niet de heldenmoed van de opstand en het verzet, de vlucht en de bevrijding. Hier gaat het om matiging en wijsheid, verdraagzaamheid en gedogen. Er moet immers worden gebouwd: en dat vraagt stabiliteit, het leggen van hechte fundamenten. Het vereist geduld en de bereidheid om met de tijd mee te werken, in plaats van een race tegen de klok te doen.

Uiteraard vereist de opbouwfase ook handelen, maar dan wel op het goede moment. En juist om dat juiste ogenblik te zien, is bezonnenheid nodig, wakkerheid en waakzaamheid. De bereidheid, de gereedheid om dit moment af te wachten, waar te nemen – en te benutten als het er is.

Het zijn profeten die telkens weer het volk tot de orde roepen als dit zijn geduld verliest. Het begint er al mee dat het volk, kort na zich in het land te hebben gevestigd, vraagt om een koning zoals de andere buurvolken die hebben. Het slaat met de vuist op tafel en zet de profeet Samuel het mes op de keel.

Samuel wijst het volk op de risico's van deze overhaaste eis. Kan het volk zich niet toevertrouwen aan de leiding van zijn God? Heeft deze immers niet tot nu toe, in de woestijn en daarna in de tijd van de Rechters, bewezen dat Hij iedere dag opnieuw instaat voor zijn volk? Maar het volk wil het een keer goed geregeld hebben. Het wil weten waar het aan toe is.

En met grote tegenzin willigt Samuel in, onder de voorwaarde dat de koning nooit eigenmachtig zal regeren en nooit het recht in eigen hand zal nemen. Hij zal altijd gebonden zijn aan de Tora, het Woord van het Begin. De eerste constitutionele monarchie ontstaat – overigens zonder per se erfelijk te zijn.

De bangste verwachtingen van Samuel komen uit. De eerste koning, de aanvankelijk zo veelbelovende Saul, is meteen een teleurstelling. Hij blijkt - niet alleen als persoon maar ook als politicus - heetgebakerd en opvliegend te zijn, kort aangebonden en belust op snelle resultaten. Kortom: hij begaat de fout van zijn volk, de fout van het ongeduld.

.....

Meteen al na zijn aantreden gaat hij de mist in en neemt hij overhaaste beslissingen – ondanks de bezweringen van Samuel om het goede moment af te wachten. Saul neemt, uit ongeduld, het recht in eigen hand. Het is het begin van het einde van zijn loopbaan. Hij zal moeten aanzien hoe in zijn schaduw zijn gedoodverfde opvolger carrière maakt, de jonge David met wie hij een haat-liefde relatie onderhoudt.

De spanning tussen de twee neemt toe. David ontpopt zich als een rebellenleider, die Saul naar de kroon steekt. De verkapte troonpretendent trekt als opgejaagd wild door het land. En er komt een avontuurlijk kat-en-muis-spel op gang tussen de koning en zijn rivaal. Tot twee maal weet David zijn tegenstander in de val te lokken. Dan heeft hij hem in zijn macht. Hij maakt daarvan echter geen misbruik. Hij grijpt niet de kans om en staatsgreep te plegen – al ligt die kans onder handbereik. Hij geeft niet toe aan de roep – van binnen en van buiten - om bloed te laten vloeien. In tegendeel. Hij maakt een de-escalerend, ja: verzoenend gebaar.

Wat moeten we hier nu van denken?

Wie de boeken Samuel – waar het verhaal dat die we vandaag hebben gelezen uit afkomstig is - van A tot Z leest, zal al snel zijn of haar bekomst hebben van het vele vergoten bloed en de wreedheden waarmee de burgeroorlog gepaard gaat. Dat kan het beeld bevestigen van de Bijbel als een gewelddadig boek.

Juist het vandaag gelezen verhaal lijkt hiermee op gespannen voet te staan. Is de Bijbel hier dan ineens een pacifistisch boek? Is David ineens omgeturnd van een bloeddorstige guerrillero in een voorloper van de Jezus van de Bergrede met zijn vijandsliefde en geweldloosheid? Ik denk dat het naïef zou zijn om dit verhaal pacifistisch uit te leggen. David blijft ook na dit verhaal de berekenende en – als het moet – niets ontziende krijgshier.

De gedoodverfde koning laat zich echter wel van een zeer wijze kant zien. De jonge David – die later overigens de zelfde fouten zal maken als Saul en zal moeten ondervinden dat macht corrumpeert – beseft blijkbaar heel goed dat je je als koning – en dus zeker ook als koning in spe – moet kunnen inhouden, dat je je lot niet kunt forceren, dat je je lot niet met geweld en met ongeduld naar je hand moet willen zetten.

.....

David is zich ervan bewust, dat een koning naar Gods hart zich moet hoeden voor overhaaste en ondoordachte dadendrang, eigenmachtigheid en eigengerechtigheid. Het gaat niet om doen omwille van het doen.

Met andere woorden: David wil het recht niet in eigen hand nemen maar vertrouwt dit toe aan God. Hij laat de tijd zijn werk doen, de gebeurtenissen hun loop hebben. Hij grijpt daarin niet eigenmachtig in; hij steekt geen spaak in het wiel van de gang der dingen. Dat wil niet zeggen dat hij passief is – laat staan pacifistisch. Hij wacht echter wel op zijn beurt. Hij is op zijn qui-vive en gespist op het moment, waarop het hem te beurt valt om op te treden. Hij wacht op het 'kairos', om met Joke Hermsen te spreken.

Het verhaal van vandaag gaat niet direct over geweld en geweldloosheid. Tenzij we geweld anders, ruimer, dieper definiëren, zoals de grote Nederlandse wijsgeer Cornelis Verhoeven deed. De bron van het geweld zou wel eens gelegen kunnen zijn in ons onvermogen om te doen wat David hier doet. In het onvermogen om de tijd zijn werk te laten doen, het onvermogen om Gods water over Gods akker te laten lopen.

Geweld is onmacht, ja onwil tot geduld. Het is het niet kunnen verdragen van uitstel. Het is woedende frustratie over de trage gang der dingen. Van hieruit is het maar een kleine stap naar ongericht activisme en blinde woede, onverdraagzaamheid, meedogenloosheid en haat.

Geweldloosheid en vrede daarentegen ontstaan, als we ons niet laten leiden door ongeduld en dadendrang, door eigenrichting en eigenmachtigheid. Ze kunnen ontkiemen als we ons toevertrouwen aan de trage krachten van bezinning en bezonnenheid. Als we niet meer handelen als een opgejaagde kudde, maar ons laten leiden door de hartenklop van de tijd.

Dat is misschien minder heroïsch en stoer. Het is wel sterk.

Amen.

Eric Corsius, 18 mei 2014.

.....